

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бибби К. Методы полевых экспедиционных исследований. Исследования и учеты птиц (Пер. с англ.) [Текст] / К. Бибби, М. Джонс, С. Марсен. – М.: Союз охраны птиц России, 2000. – 186 с. 2. Бондаренко В.Д. Мисливствознавство: Навч. посібник [Текст] / В.Д. Бондаренко, І.В. Делеган, К.А. Татаринів, та ін. – К.: НМК ВО, 1993. – 200 с. 3. Давиденко І.В. Птахи-індикатори стадій сукцесії водно-болотних угідь Полісся та Лісостепу України: автореф. дис... канд. біол. наук [Текст] / І.В. Давиденко; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2006. – 20 с. 4. Давиденко І.В. Сучасний склад та розподіл мисливських видів птахів у водно-болотних угіддях Полісся та Лісостепу України [Текст] / І.В. Давиденко // Лісове та мисливське господарство: сучасний стан та перспективи розвитку. – Житомир: ПП “Видавництво “Волинь”, 2007. – Т. 1. – С. 151-155. 5. Лопарев С.А. Методические рекомендации по определению и учету гнездящихся водоплавающих и околоводных птиц Лесостепи и Полесья Украины [Текст] / С.А. Лопарев, В.А. Мельничук. – К.: Изд. КГУ, 1987. – 46 с.

РЕЗЮМЕ

І.В. Давиденко. Биотопическое распределение охотничьих видов птиц в водно-болотных угодьях Полесья и Лесостепи Украины.

В работе рассматривается биотопическое распределение охотничьих видов птиц в водно-болотных угодьях Полесья и Лесостепи Украины. Выяснено, что большинство этих видов локализуются в биотопах с различной степенью зарастания водной растительностью и участками открытой воды, а также на песчано-илистых пляжах и отмелях.

Ключевые слова: охотничьи птицы, биотопическое распределение, водно-болотные угодья, Полесье, Лесостепь.

SUMMARY

I.V. Davydenko. Biotopical distribution of the game birds fauna in the wetlands of Forest and Forest-Steppe zones of Ukraine.

Data about game birds species and their distribution in various types of specified wetlands biotopes of Forest and Forest-Steppe zones of Ukraine are described. According to our investigations, greater part of these bird species was located in the mosaic vegetation and open water areas, and on the silt and sand beaches and shallows also.

Key words: game birds, biotopical distribution, wetlands, Forest, Forest-Steppe.

УДК 582.287 (477.52)

К. К. Карпенко, Я. А. Завора

МАКРОМІЦЕТИ УРОЧИЩА «МІТЯЇВ ЯР» ОЛЕШНЯНСЬКОГО ЛІСНИЦТВА (СУМСЬКА ОБЛАСТЬ)

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка

Повідомляється про 146 видів макроміцетів із 71 роду, 34 родин, 9 порядків, 2 класів (Agaricomycetes і Tremellomycetes) відділу Basidiomycota, виявлених у 2012 р. в урочищі «Мітяїв яр» Олешнянського лісництва Сумської області. Серед них рідкісні види – Calvatia gigantea (Batsch.) Lloud, Boletus impolitus Fr., Ganoderma lucidum (Curtis.) P. Karst., занесені до Червоного списку Сумської області, а також Coprinus vošovstii Pilát,

Cortinarius trivialis J.E. Lange, *Hygrocybe fornicata* (Fr.) Singer, *Hygrophorus chrysodon* (Batsch) Fr., *Exidia repanda* Fr., *Boletus calopus* Fr., *Leccinum duriusculum* (Schulzer ex Kalchbbr.) Singer, *Trametes ochracea* (Pers.) Gillb. & Ryvarden, *Lentinellus cochleatus* (Pers.) P. Karst., *Lactarius volemus* (Fr.) Fr., *Tremella mesenterica* Schaff. *ma in.*

Ключові слова: базидієві гриби, макроміцети, діброва, Сумська область, Україна.

Вступ. Макроміцети відіграють дуже важливу роль у функціонуванні, підтримці динамічної стабільності та високої продуктивності лісових екосистем. Вивчення їх видового біорізноманіття не втрачає своєї актуальності, тим більше, що вони ще залишаються недослідженими на значних територіях, чутливо реагують на високий рівень антропогенного навантаження та зміни кліматичних умов, які в останні роки стають все більше помітними.

Предметом нашого дослідження стали макроміцети урочища «Мітяїв яр» (233 га) Олешнянського лісництва (квартали 47–51) Охтирського лісгоспу, що знаходиться в південній околиці с. Лантратівка Охтирського району Сумської області, на межиріччі Ворскли та її правих приток Ташань і Олешня, біля витоку р. Грунь. Місцевість розташована на південно-західних відроггах Середньоросійської височини, відноситься до Сумської схилово-височинної області Східноукраїнського лісостепового краю. Урочище репрезентує собою типову для цього краю діброву, що збереглася в умовах межиріччя, з добре розвиненою яружно-балочною системою, з максимальними висотними відмітками близько 195–200 м, з невеликим переривчастим струмком у південній окраїні, що протікає в південно-західному напрямку.

Матеріали та методика досліджень. Дослідження проводились за загально прийнятою в мікології методикою. Збір матеріалу здійснювався під час власних польових досліджень у 2012 році, які охоплювали всі пори року, а у вегетаційний період проводились щотижня. Маршрути пролягали через усю територію урочища з заходу на схід і з півночі на південь. Обстежувались угруповання липово-дубових, кленово-липово-дубових і чистих дубових лісів, а також дрібні за площею ділянки штучних насаджень осики, берези повислої та сосни звичайної. Гербарні зразки укладали в пронумеровані паперові пакети, інформацію про них за відповідними номерами заносили до польового щоденника. Плодові тіла грибів фотографували у місцях їх зростання. Гербарій висушували на повітрі та з використанням нагрівальних приладів, а також наклеювали відпрепаровані покриви й поздовжні тонкі зрізи свіжозібраних плодових тіл на щільний папір з допомогою полівінілацетатного клею (ПВА). При ідентифікації гербарних зразків грибів користувались «Визначником грибів України» [1, 2, 3]. Мікроструктури досліджували з використанням світлового мікроскопа МБР і окуляр-

мікрометра. Результати досліджень оформлені з використанням класифікації грибів, опублікованої в 10-му виданні «Ainsworth and Bisby's Dictionary of the Fungi» [4], узгоджені з міжнародними стандартами в написанні назв таксонів і прізвищ їх авторів [5].

Результати дослідження та їх обговорення. У результаті вперше проведених протягом 2012 року польових досліджень нами встановлене зростання на території лісового урочища «Мітяїв яр» 146 видів макроміцетів, які за прийнятою в даній роботі класифікацією грибів [4] відносяться до 71 роду, 35 родин, 9 порядків, 2 класів (Agaricomycetes і Tremellomycetes) відділу Basidiomycota (таблиця). До провідних за кількістю видів серед порядків відносяться Agaricales, Polyporales, Russulales, Boletales (разом 136 видів, 93,15%), серед родин – Agaricaceae (16 видів), Polyporaceae, Russulaceae (по 12), Boletaceae, Psathyrellaceae (по 11), Tricholomataceae (10), Strophariaceae (9), Marasmiaceae (8), Mycenaceae (7), Amanitaceae (5 видів), серед родів – *Boletus* (8), *Trametes* (7), *Lactarius*, *Russula*, *Mycena* (по 6), *Agaricus*, *Clitocybe*, *Lycoperdon*, *Marasmius*, *Psathyrella* (по 4 види).

136 видів виявлено в лісових угрупованнях (122 – у дуброві, 59 – в угрупованні берези повислої, 18 – осики, 26 – у насадженні сосни звичайної). 11 видів макроміцетів зростало на галявинах і узліссях – у фітоценозах справжніх і остепнених лук (*Agaricus bisporus* (J.E. Lange) Imbach, *A. campestris* L., *A. xanthodermus* Genev., *Leucoagaricus leucothitus* (Vitt.) Wasser, *Lycoperdon dermoxanthum* Vittad., *L. urtiforme* Bull., *Macrolepiota excoriata* (Schaeff.) Wasser, *Entoloma sericeum* (Bull.) Quél., *Hygrocybe fornicata* (Fr.) Singer, *Marasmius oreades* (Bolton) Fr., *Panaeolus papilionaceus* (Bull.) Quél.).

Таблиця

Систематичний склад макроміцетів урочища «Мітяїв яр»

Таксони			Кількість (абс. число)			
Відділи	Класи	Порядки	родин	родів	видів	
BASIDIOMYCOTA	AGARICOMYCETES	Agaricales	18	44	88	
		Auriculariales	1	2	3	
		Boletales	4	5	15	
		Cantharellales	1	1	2	
		Hymenochaetales	1	2	3	
		Polyporales	4	9	17	
		Russulales	4	6	16	
		Phallales	1	1	1	
		TREMELLOMYCETES	Tremellales	1	1	1
		Разом:	1	2	9	35

Зростаючі в урочищі макроміцети за способом живлення належать до трьох трофічних груп – біотрофи (46 видів), гемібіотрофи (13), сапротрофи (87 видів) та 5 екологічних груп: мікоризоутворювачі (46 видів), ксилотрофи (55), підстилкові сапротрофи (13), гумусові сапротрофи (31), карботрофи – 1 вид (*Pholiota highlandensis* (Peck) A.H. Sm. et Hesler)). Біотрофи представлені мікоризоутворювачами, гемібіотрофи – 13 видами ксилотрофів, решта видів є сапротрофами. Гемібіотрофи поселяються не лише на мертвій деревині, а й на живих деревах, спричиняючи їх хвороби. Це *Fistulina hepatica* (Schaeff.) With., *Armillaria mellea* (Vahl.) P. Kumm., *Flammulina velutipes* (Curtis) Singer, *Pleurotus ostreatus* (Jacq.: Fr.) P. Kumm., *Schizophyllum commune* Fr., *Phellinus igniarius* (L.) Quél., *Ph. robustus* (P. Karst.) Bourdot & Galzin, *Daedalea quercina* (L.) Pers., *Laetiporus sulphureus* (Bull) Murrill, *Fomes fomentarius* (L.) J.J. Kickx, *Polyporus squamosus* (Huds.) Fr., *Trametes suaveolens* (L.) Fr., *T. trogii* Berk.

За даними господарського аналізу, в урочищі зростає понад 50 видів їстівних грибів, 10 видів умовно їстівних, 15 видів отруйних. Із лікарських грибів найбільшу цінність представляє *Ganoderma lucidum* (Curtis) P. Karst.

На території урочища виявлені раритетні (рідкісні та малопоширені) види макроміцетів. Нижче наводимо їх анований список. Види, занесені до Червоного списку Сумської області, позначені зірочкою (*).

Відділ Basidiomycota – Базидієві гриби

Клас Agaricomycetes – Агарикоміцети

Порядок Agaricales – Агарикальні

Родина Agaricaceae – Агарикові

**Calvatia gigantea* (Batsch.) Lloud – Кальватія гігантська (Лангерманнія гігантська). На ґрунті, кв. 47, 48, липово-дубовий ліс, 24.08.2012, 01.09.2012.

Coprinus vošovstii Pilat – Гноєвик Вошустів. На ґрунті, кв. 47, засмічене гноєм дно балки, серед діброви кропивої, 4 карпофори, 20.10.2012.

Родина Amanitaceae – Аманітові. Мухоморові.

Amanita franchetii (Boud) Fayod (*A. aspera* (Fr.) Gray) – Мухомор Франхета. На ґрунті, кв. 50, липово-дубовий ліс, група карпофорів, 16.09.2012.

Родина Cortinariaceae – Кортинарієві. Павутинникові

Cortinarius trivialis J. E. Lange. – Павутинник звичайний. На ґрунті, кв. 47, узлісся діброви, з участю в деревостані берези повислої, 16.09.2012.

Родина Hygrophoraceae – Гігрофорові

Hygrocybe fornicata (Fr.) Singer – Гігроцибе склепистий. На ґрунті, галявина серед діброви (луки), кв. 48, 14.10.2012.

Hygrophorus chrysodon (Batsch) Fr. – Гігрофор золотистий. На ґрунті, кв. 47, діброва, 20.10.2012, 11.11.2012, 24.10.2012.

Родина Psathyrellaceae – Псатирелові

Parasola conopilus (Fr.) Orstadius et E. Larss. – Парасола конусовидна. На ґрунті, кв. 47, діброва, 15.07.2012, 14.08.2012, 20.08.2012, 31.09.2012.

Psathyrella. gordonii (Berk. & Broome) A. Pearson & Dennis – Псатирела Гордона. На пні листяного дерева, кв. 48, діброва, 14.10.2012.

Порядок Auriculariales – Аурикуларіальні

Родина Auriculariaceae – Аурикуларієві

Exidia repanda (Fr.) – Ексидія виямчаста. На опалій гілці, кв. 48, кленово-липово-дубовий ліс, 31.08.2012, 17.09.2012. Єдина знахідка в області.

Порядок Boletales – Болетальні

Родина Boletaceae – Болетові

Boletus calopus Fr. – Болет неїстівний. На ґрунті, кв. 47, липово-дубовий ліс, 27.08.2012, 31.08.2012.

* *B. impolitus* Fr. – Болет жовтий. Боровик жовтий. На ґрунті, кв. 48 (діл. 7, 8), кв. 51 (діл. 3, 8), дубовий ліс, 27.08.2012, 31.08.2012, 09.09.2012.

Leccinum duriusculum (Schulzer ex Kalchbbr.) Singer – Бабка чорна. На ґрунті, кв. 49, дубовий ліс, із домішкою берези й осики, 24.07.2012, 21.08.2012.

Порядок Cantharellales – Кантарелальні

Родина Clavulinaceae – Клавулінові

Clavulina cinerea (Bull.) J. Schröt. – Клавуліна сіра. На ґрунті, кв. 51, кленово-липово-дубовий ліс, 29.09.2012.

Порядок Polyporales – Поліпоральні

Родина Ganodermatales – Ганодермові

**Ganoderma lucidum* (Curtis.) P. Karst. – Ганодерма блискуча. На трухлявому пні, кв. 51 (діл. 8), стара діброва, 25.08.2012, 29.08.2012.

Родина Polyporaceae – Поліпорові

Trametes ochracea (Pers.) Gilb. & Ryvarden – Траметес вохристий. На повалених стовбурах липи серцелистої, діброва, кв. 47, 48, 13.10.2012.

Порядок Russulales – Русулальні

Родина Auriscalpiaceae – Аурискарпіїєві

Artomyces pyxidatus (Pers.) Julich (*Clavicornia pyxidata* (Pers.) Doty) – Артоміцес глечиковидний (Клавікорона глечиковидна). На гнилих пнях і коренях осики, кв. 50, осиковий ліс, 26.08.2012, 28.09.2012.

Lentinellus cochleatus (Pers.) P. Karst. – Лентинел черепашковидний. На пні листяного дерева, кв. 49, волога діброва з вільхою в деревостані, 17.09.2012.

Родина Russulaceae – Сироїжкові

Lactarius volemus (Fr.) Fr. – Хрящ-молочник червоно-коричневий,

підмолочник. На ґрунті, кв. 47, липово-дубовий ліс ліщиновий, куртина плодкових тіл чисельністю понад 20 екз., 05.09.2012, 09.09.2012, 11.11.2012.

Клас Tremellomycetes – Тремеломіцети

Порядок Tremellales – Тремелальні

Родина Tremellaceae – Тремелові

Tremella mesenterica Schaff. – Тремела звивиста. На мертвих стовбурах і гілках листяних дерев, квартали 47, 48, 51, діброва, 24.08.2012, 31.08.2012, 08.09.2012, 24.09.2012, 04.10.2012, 03.11.2012. Єдина нині відома в області найбільша за площею й чисельністю карпофорів популяція даного виду.

Список раритетних видів макроміцетів можна ще продовжити, вказавши такі види, як *Xerula radicata* (Rehlan) Dorfeld, *Hebeloma sacchariolens* Quél., *Pholiota highlandensis* тощо.

Висновки. У результаті проведених у 2012 р. досліджень в урочищі «Мітяїв яр» виявлено 146 видів базидієвих макроміцетів – типових для байрачної діброви та зростаючих там лісових культур. Близько 14% видового складу становлять раритетні види, три із яких занесені до Червоного списку Сумської області. Вегетаційний період 2012 року виявився не повністю сприятливим для плодоношення грибів. Пізня весна й літо були дуже жаркими й засушливими. Лише в кінці літа та восени випадала достатня кількість опадів і температурний режим до листопада включно виявився сприятливим для плодоношення макроміцетів, серед яких були й рідкісні види (*Hygrophorus chrysodon*, *Tremella mesenterica* тощо). Є потреба в продовженні досліджень на території урочища, що дозволить доповнити відомості про біорізноманіття макроміцетів, передусім раритетних видів, для збереження яких тут склалась сприятлива екологічна ситуація, зокрема низьке рекреаційне навантаження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Визначник грибів України: у 5 т. / [М.Я. Зерова, С.Ф. Морочковський, Г.Г. Радзівський, М.Ф. Сміцька]. – К.: Наук. думка, 1971. – Т. 4. Базидіоміцети: Дакриміцетальні, Тремелальні, Аурикуляріальні, Сажковидні, Іржасті. – 314 с.
2. Визначник грибів України: у 5 т. / [М.Я. Зерова, Г.Г. Радзівський, М.Ф. Сміцька]. – К.: Наук. думка, 1972. – Т. 5. Базидіоміцети. Кн. 1. Екзобазидіальні, афілофоральні, кантарелальні. – 240 с.
3. Визначник грибів України: у 5 т. / [М.Я. Зерова, П.С. Сосін, Г.Л. Роженко]. – К.: Наук. думка, 1979. – Т. 5. Базидіоміцети. Кн. 2. Болетальні, строрбіломіцетальні, трихоломатальні, ентоломатальні, русулальні, агарикальні, гастероміцети. – 565 с.
4. Kirk P.M. Ainsworth and Bisby's Dictionary of the Fungi / [P.M/ Kirk, P.F. Cannon, D.W Minter, J.A. Stalpers]. – Trowbridge : Cromwell Press. – Tenth Edition. – 2008. – 771 p.
5. Kirk P.M. Index of fungi. The global fungal nomenclator [electronic resource] / P.M. Kirk. – The CABI, 2003–2004. – <http://www.indexfungorum.org/Names/Names.asp>.

РЕЗЮМЕ

Е.К. Карпенко, Я.А. Завора. Макромицети урочища «Митяев яр» Олешнянського лісництва (Сумська область).

Сообщается о 146 видах макромицетов из 71 рода, 34 семейств, 9 порядків, 2 классов (*Agaricomycetes* и *Tremellomycetes*) отдела *Basidiomycota*, виявлених в 2012 г. в урочище «Митяев яр» Олешнянського лісництва Сумської області, среди которых имеются и раритетные виды – *Calvatia gigantea* (Batsch.) Lloud, *Boletus impolitus* Fr., *Ganoderma lucidum* (Curtis.) P. Karst., занесенные в Красный список Сумской области, а также *Coprinus vošovstii* Pilát, *Cortinarius trivialis* J.E. Lange, *Hygrocybe fornicata* (Fr.) Singer, *Hygrophorus chrysodon* (Batsch) Fr., *Exidia repanda* Fr., *Boletus calopus* Fr., *Leccinum duriusculum* (Schulzer ex Kalchbbr.) Singer, *Trametes ochracea* (Pers.) Gillb. & Ryvardeen, *Lentinellus cochleatus* (Pers.) P. Karst., *Lactarius volemus* (Fr.) Fr., *Tremella mesenterica* Schaff. и др.

Ключевые слова: базидиєві гриби, макромицети, дубрава, Сумська область.

SUMMARY

K.K. Karpenko, J.A. Zavora. Macromycetes of the forest tract «Mytyaev Yar» of Oleschnya forestry (Sumy region).

It is reported about 146 species of macromycetes of 71 genera, 34 families, 9 orders, 2 classes (*Agaricomycetes* and *Tremellomycetes*), section *Basidiomycota*, found in 2012 in forest tract «Mytyaev Yar» of Oleschnya forestry in Sumy region, among them are rare species – *Calvatia gigantea* (Batsch.) Lloud, *Boletus impolitus* Fr., *Ganoderma lucidum* (Curtis.) P. Karst., incorporated into the Red List of Sumy region, as well as *Coprinus vošovstii* Pilát, *Cortinarius trivialis* J.E. Lange, *Hygrocybe fornicata* (Fr.) Singer, *Hygrophorus chrysodon* (Batsch) Fr., *Exidia repanda* Fr., *Boletus calopus* Fr., *Leccinum duriusculum* (Schulzer ex Kalchbbr.) Singer, *Trametes ochracea* (Pers.) Gillb. & Ryvardeen, *Lentinellus cochleatus* (Pers.) P. Karst., *Lactarius volemus* (Fr.) Fr., *Tremella mesenterica* Schaff. and others.

Key words: basidiomycota, macromycetes, oak-wood, Sumy region.

УДК 582.287 (477.52)

К. К. Карпенко, І. М. Рекіта

МАКРОМІЦЕТИ УРОЧИЩА «БЕРЕЗНЯК» СУМСЬКОГО ЛІСНИЦТВА (СУМСЬКА ОБЛАСТЬ, УКРАЇНА)

Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка

Повідомляється про 181 вид макромицетів із 85 родів, 37 родин, 8 порядків класу *Agaricomycetes* відділу *Basidiomycota*, виявлених протягом 2012 р. в урочищі «Березняк» Сумського лісництва Сумської області, серед яких є й раритетні види – *Polyporus umbellatus* (Pers.) Fr., занесений до Червоної книги України, а також *Limacella illinita* (Fr.) Maire, *Entoloma neglectum* (Lasch.) Arnolds, *Agaricus moelleri* Wasser, *Mycena rosella* (Fr.) P. Kunt., *Xerula pudens* (Pers.) Fr., *Pluteus cinereofuscum* J.E. Lange, *Volvariella bombycina* (Schaeff.) Singer, *Psathyrella rugmaea* (Bull.) Singer та ін.

Ключові слова: макромицети, ліси, луки, урочище «Березняк», Сумське лісництво, долина р. Псел, Сумська область, Україна.